

**Goldberger Lajos gyógyszerész és Farkas Erzsébet emléktábla avatása,
Békés, Kossuth Lajos utca 16; egykori Csillag gyógyszertár épülete,
2025. március 28**

Hódos Mária avatási beszéde

Tisztelettel köszöntöm a jelenlévőket Goldberger Lajos és Farkas Erzsébet emléktáblájának avatásán!

A Raoul Wallenberg Egyesületet képviselve szeretném kifejezni örömömet, hogy a Polgármester Úr részt vesz ezen az eseményen.

Szeretném megköszönni a Gránitmánya kőfaragó cég és Hógyéné Minya Mariann munkáját, segítőkészségét.

Kik is voltak Goldberger Lajos és Farkas Erzsébet?

2019-ben megjelent a Tinta Könyvkiadó gondozásában a *Fiaim, hol vagytok?* című dokumentumkötet, amelyet a 1938 és 1942 között Békésen írt napló ihletett. A csodával határos módon fennmaradt naplót Farkas Erzsébet, a nagymamám írta éjszakánként, amikor végre elcsendesedett a gyereksereg. A fiúk nevelőjeként, pótananyukájként figyelte fizikai, szellemi és lelki fejlődésüket és vetette papírra megfigyeléseit.

A napló szinte napról napra rögzíti a békési gyermekotthon történetét, mindennapjait.

Ezek a feljegyzések szükségszerűen leírják Békés akkori történetét és mindennapjait is, az emberi kapcsolatokat, a nagyközség intézményeinek működését egy olyan ember szemszögéből, aki azért küzd, hogy nyugodtan végezhesse a munkáját, a gyermekotthon vezetését.

A gyermekotthon alapítása, szervezése és finanszírozásának jelentős része Goldberger Lajos, békési gyógyszerész elhivatottságának volt köszönhető. Hosszú évek alatt összegyűjtött gyógyszerészi fizetése volt a gyermekotthon pénzügyi alapja. Hivatalosan besegített az Izraelita Patronázs Egyesület is gyermekenként havi 12 pengővel. (A havi 200 fix volt a közepesen jó fizetés akkoriban...csak hogy érezzük az arányokat.)

Közvetlen munkatársával, a gyermekotthont vezető Farkas Erzsébettel 3 és fél éven át közösen küzdöttek először az otthon kielégítő működéséért (élelem, ruházkodás, iskolai felszerelés, alapvető berendezési tárgyak azaz ágyak, étkezőasztal, padok az asztal köré), majd az otthon fennmaradásáért.

A zsidó törvények árnyékában Békés vármegye és Békés nagyközség akkori vezetői, hivatalnokai minden adminisztratív eszközt bevetve próbálták ellehetetleníteni, tönkre tenni Goldberger Lajos gyermekotthonát. A gyűlöletkampányok aktív támogatói voltak Békés egyszerű polgárai is. Nem akartak zsidó gyerekeket Békésen! Veszélyt jelentettek a magyar lakosságra... Lám, milyen sikeres volt az évtizedekig tartó országos propaganda! 1942-ben elüldözték, bezáratták a gyermekotthont. Tisztelet azoknak a békési polgároknak, akik emberek tudtak maradni az embertelenségben, amihez azokban az időkben bátorságra volt szükség.

Goldberger Lajos fájó kudarcként élte meg, hogy a békési zsidó közösség, amelynek ő is aktív tagja volt, nem állt mellé, nem támogatta. Nem voltak elég jó zsidók a gyerekek az ő szemükben, betolakodók voltak, jött-mentek. A helyi zsidó közösség nem helyeselte Goldberger Lajos szociális érzékenységét.

12 nehézsorsú, teljesen kiszolgáltatott 6-12 éves zsidó kisfiút neveltek, akik az ország különböző vidékeiről érkeztek. Terveik eredetileg hosszú távúak voltak. Az iskola elvégzése után szakmát szerettek volna adni a fiúknak. A gyógyszerész még 1938-ban is optimista volt, hosszú távra tervezett, de tévedett.

Saját épület megvétele a hatóságok nem engedélyezték Goldberger Lajos számára, mivel zsidó volt, így 3 és fél év alatt 5x költöztek különböző, bérelt házakba. A bérbeadó mindig meggondolta magát. Zsidónak inkább nem adja tovább bérbe, mert még baja származhat belőle. Laktak a Szív utca 3-ban, a Horthy utca 98-ban, a Horthy utca 102-ben, ma Petőfi utca, a Szent Pál sor 14-ben és a Magyar utca 2-ben.

Az ellenséges légkör, a gyanakvó, vádoló tekintetek, a bizalmatlan viszony, amely minden egyes lakhelyen körbevett a kis közösséget, tovább nehezítették az amúgy is nyomorúságos körülményeket. Az épületek maximum 2-3 szűkös helyiséggel rendelkeztek, ami 12 gyereknek, egy

cselédnek(segítőnek) és Farkas Erzsébetnek nagyon szűkös volt. Az egyik szoba mindig az összetolt ágyacskákból állt, a falakba szögeket vertek szekrény helyett. Természetesen a vizet a közkútról hozták, és az öt ház közül egybe volt bevezetve a villany. A többiben petróleumlámpával világítottak. A Csíkos utcai iskolába jártak a gyerekek, ahová sokszor kilométereket kellett gyalogolni, attól függően, hogy éppen hol laktak.

Farkas Erzsébet mindent megtett, hogy a lehető legtöbbet és legjobbat hozza ki a körülményekből. Tudjuk, nem csak ők éltek szörnyű szegénységben. Ami valóban megkeserítette az életüket az az antiszemitizmus volt, amivel lépten-nyomon találkoztak. Többek között az iskolában az érzéketlen tanítók és az osztálytársak részéről, de mindennaposak voltak a felnőttek nyílt zaklatásai, verekedések, megalázó beszólások. Nem tudták akkor még, hogy ez csak a kezdet! Nem tudták, hogy milyen szörnyűségek következnek. Nem tudták, hogy éhezés és bujkálás, többükre pedig deportálás és kínhalál vár.

Felkérem Fedoszov Júliát és Fedoszov Emíliát, hogy röviden foglalják össze Goldberger Lajos és Farkas Erzsébet életútját.

Goldberger Lajos a középiskola elvégzése után és a gyógyszerészgyakornoki vizsga igazolása után, felvételt nyert a Budapesti Királyi Tudományegyetemre, ahol 1912-ben diplomázott gyógyszerészként. A Hadviselt Zsidók Aranyalbumából tudható, hogy 1914-ben Goldberger Lajost Békésről hívták be frontszolgálatra, mint gyógyszerészt.

1924-ben már a békési Arany Csillag patika gyógyszerésze és patikagondnoka, olvashatjuk az Orvostörténeti Múzeum levéltárában. (A patikát 1889-ben alapították.) Húsz évig, 1944-ig volt Goldberger Lajos a patika felelős vezetője.

Az 1939-es második zsidótörvény szerint, a patikajogokat 5 év alatt kellett bevonnai a zsidó tulajdonú gyógyszerzertáraktól. Békésen csak az Arany Csillag patikát érintette ez a törvény. A patika tulajdonosát, Spitzer Miklósnét megfosztották gyógyszerzertári jogától, deportálták és Auschwitzban meggyilkolták.

Goldberger Lajos ingatlanát, amely Békés határában 9 hektár 670 négyszögöl törökszigeti szántó és gyümölcsös volt, elidegenítették, azaz ellopták.

Két rövid idézet a Magyar Nemzeti Levéltár Békés megyei anyagából, ami annak idején megjelent a Békési Újságban is:

„Községi eljárásának 1943. október 25-én.

Értesítem a községi elöljáróságot, hogy folyó évi november 10-én birtokba veszem a békési Goldberger-féle átengedésre kötelezett zsidó ingatlant.

Vitéz Harkay székkapitány”

„Az átengedésre kötelezett birtokán van egy egyszobás felépítmény, lakóház és konyha hozzáépítve, baromfiól, tyúkház, birkaistálló, árnyékszék, egy gémeskút vödörrel, permetezőgép, bambuszruúd, ásó nyéllel, vaslapát, gereblye, léclétra, metszőolló, kubikostaliczka, kicsépelt borsószalma, búzaszalma...”

Mindenki eldöntheti milyen gazdag ember volt a zsidó Goldberger Lajos.

Goldberger Lajost 1944.június 26-án Békéscsabáról deportálták Auschwitzba, ahol látta valaki, ahogy követ súrol egy kefével valamelyik épületben. A Szovjet Hadsereg közeledtével a rabok egy részét tovább hajtották, végül Dachauban gyilkolták meg 1945-ben.

Farkas Erzsébet 1907-ben született. A polgári iskola elvégzése után letette a gimnáziumi különbözeti vizsgát és munkát vállalva, magánúton leérettségizett. Nagyszerűen beszélt németül. Pedagógus akart lenni, de erre, mint zsidó nőnek nem volt lehetősége, egyetemre nem mehetett. 1933-ban fia született, majd 1935-ben elvált, és varrásból, gépelésből, leírásból, és könyvelésből tartotta el családját. Éveken át képezte magát Dr. Lévy Lajosné Freund Kata pedagógiai és pszichonanalitikai szemináriumain.

1938-ban fiával Békésre költözött, ahová Goldberger Lajos hívta meg az otthon vezetésére.

1942-ben a gyerekekkel felköltözött Budapestre, ahol a zuglói Róna utcai gyerekotthonba befogadták őket. 1943-ban súlyos betegségekkel hónapokig volt kórházban.

2025. 04. 04.

Farkas Erzsébet 1944 júniusában másodmagával megszökött a deportálásból az Auschwitz felé tartó vonatból. Szociáldemokrata bajtársai bújtatták. Túlélte a vészkorszakot. 1945-46-ban a Joint segélyszervezet rózsadombi gyermekotthonában volt nevelő. Később könyvelőként dolgozott, amellelt folyamatosan korrepetált általános- és középiskolás diákokat.

A békési gyerekek közül öten biztosan túléltek a vészkorszakot. Budapesten és Izraelben éltek. Tudjuk, hogy Witt Tibit Békéscsabáról deportálták Auschwitzba, ahol meggyilkolták. Rosenfeld Feri partizánnak állt, hősi halált halt 17 évesen. Van, akinek nem sikerült a nyomára bukkanni.

Azt gondolom, fontos, komoly és hiánypótló esemény az emléktábla fölállítása. Két olyan emberre emlékezik és emlékeztet, akik Magyarország történetének legsötétebb korszakában is emberek maradtak, életüket tették fel arra, hogy kiszolgáltattoknak, gyermekeknek segítsenek.

Ez a tábla Békés városának is elismerés, hiszen tudatja, ha kevesen is, de voltak a városban emberek, akik láttak értelmet mások önzetlen megsegítésében. Itt kell megemlíteni Baán kisasszonyt, Baán orvos hűgát, Gábor Gézánét és Kurtág Jenőné, akik jószándékkal és segítve, támogatva fordultak az otthon gyermekei felé, mint hivatalos személyek is. A gyűlölet, a becstelenség és az értelmetlen pusztítás nem vezetett és nem vezet sehová. Zsákutca, telis-tele végtelen fájdalommal.

A békési gyermekotthon története nem csak egy próbatétel megrendítő históriája, hanem a korabeli Magyarország tükörképe is. Ez a napló sajnós, bárhol íródhatott volna akkor Magyarországon, tartalma hasonlóan nagyon fájó lenne.

Az emléktábla megvalósulását a Raoul Wallenberg Egyesület és én finanszíroztuk. Az emléktábla felállításához szükséges engedélyeket, a jogszabályoknak megfelelően, Békés Város Önkormányzata biztosította, amit a Raoul Wallenberg Egyesület nevében szeretnék megköszönni.

Szeretném, ha a város, a jogszerűsége túl, megbarátkozna ezzel az emlékkel és elfogadná azt. Tragikus események történtek itt, Békésen is, de intő példaként emlékezve a vészkorszak eseményeire, és megtanulva elfogadni embertársainkat, talán majd jobb irányba tudunk tovább haladni.

A magam, családom és a Raoul Wallenberg Egyesület nevében szeretnék mécses gyűjtani és kavicsokat elhelyezni Goldberger Lajos és Farkas Erzsébet emlékére.

Emléktábla az egykori Csillag gyógyszertár falán (Békés, Kossuth Lajos utca 16)

Hódos Mária és Dobson Szabolcs az Emléktábla előtt (2025. március 28.)